

Поля ПОСТОМПИРОВА

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“, България

КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО В РЕГИОНА НА ПЛАНИНАТА ТРОДОС

Polya POSTOMPIROVA

“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo, Bulgaria

THE CULTURAL HERITAGE OF THE TROODOS MOUNTAIN REGION

Troodos is the largest mountain system on the island of Cyprus, located in the western part, with the highest peak Olympia or Olympus (1952 m). Troodos is recognized as an international reserve, and it is very different from other similar mountain ranges in the world. For vulcanologists, Mount Olympus's top is the storage of knowledge about species and soil formation, 90 million years ago. The mountain itself appears in the prehistoric age, in the collision of the continental plates. Today, Troodos Mountain has become a developed tourist infrastructure with different resorts not only for summer recreation, but also for skiing, as well as for pilgrimage, cognitive and cultural tourism. The economy of the region is mainly based on agriculture (grape growing and wine production) and tourism. The area is famous for its mountain resorts and picturesque mountain villages, revealing traditions and rich historical heritage preserved in the well-preserved Byzantine churches and monasteries, ancient ruins and fortress walls. According to data for 2016, the Cypriot economy has reported record levels of revenue from tourism.

Keywords: Troodos, mountain system, tourism, region, economy.

Тродос е най-голямата планинска система на остров Кипър, разположена в западната част, с най-висок връх Олимпия или Олимп (1952 м). Планината Тродос е призната за международен резерват, като тя е много по-различна от други подобни планински вериги в света. За вулканолозите върха на планината Олимп е складиране на знание за видовете и почвообразуването отпреди 90 милиона години. Самата планина се появява в праисторическата епоха при сблъсък на континенталните плочи. Ридове, по-ниски от Олимп, се простират на дължина 40 км в източна посока, като постепенно преминават в по-полегати склонове и равнини. Западните и централните части на планината Тродос са покрити с борови гори, а скалистите склонове са обрасли с такива видове растения като макис или дебел буш. В по-долните части може да се намери златист дъб и върба. Юни и юли в Кипър планинския район се свързва с жълтия цвят, когато започват да цъфтят джуджета-храсти. Климатът е умерен в планината и достатъчно хладен, контрастиращ с брега. През лятото в планината темпе-

ратурата на въздуха може да достигне до 30 градуса, но поради растителността горещината не се чувства толкова ясно, колкото на брега на морето или в долините. Планинският район е приятен хладен дори през лятото и е осеян с тихи планински селища и манастири. В последните десетилетия районът се обезлюдява и разчита основно на туризъм. Много местни къщи са превърнати в хотели, създадени са местни винарни, места за пикник, пътеки за туризъм. От 1992 г. планините са национален парк, в който могат да се видят множество редки животни и растения. Районът на Тродос е известен от древността с богатите си медни рудници. През византийската епоха се издига като важен център на византийското изкуство, след като монаси и жители строят там манастири и църкви, далеч от чуждоземните набези по крайбрежията. Планината може да бъде поделена условно на 5 района, всеки един от които има собствен облик и различно очарование. Тези райони са: 1. Махерас на изток и самата местност Тродос; 2. Пицилия източно от връх Олимп; 3. Долината на Солеа; 4. Долината Маратаса на север от връх Олимп; 5. Краснохория или Винарските села на юг. Тези райони са еднакво и леснодостъпни откъм Никозия и откъм Лимасол.

В планината са прокарани, маркирани и отлично поддържани много туристически пътеки от Службата по туризъм и местните общини. Природата се характеризира с наличието на големи горски площи и богатата флора с голям брой ендемични растения, повече от сто вида други растения, гигантски кактуси, дъб, бор, ягодови растения, кипариси и хвойна, елша и кедри. През 2015 г. най-старото кедрово дърво там отпразнува 800 години. Сред редките животни от особен интерес е планинската овца-муфлон. През последните години ловът е забранен от правителството.

Днес планината Тродос е превърната в развита туристическа инфраструктура с различни курорти не само за летен отдих, но и за ски-спортове, както и за поклоннически, познавателен и културен туризъм. Икономиката на района се основава главно на селското стопанство (отглеждането на грозде и производството на вино) и на туризма. Районът е известен със своите планински курорти и живописни планински селца, разкриващи традиции и богато историческо наследство, съхранено в добре запазените до днес византийски църкви и манастири, древни руини и крепостни стени.

По данни за 2016 г., кипърската икономика е отчела рекордни нива на приходи от туризма. Само този район на страната е бил посетен от 22,6% повече чужденци, в сравнение с периода на 2015 г., а това е от порядъка на 80 000 души. Преобладаващият поток от туристи е от Русия и Великобритания, броят на посещенията от тези страни се увеличава съответно с 42% и 21%. Туристическата служба на Кипър отбелязва, че през 2016 г. се достигна до нов рекорд от туристически посещения в курортите и други, дори не толкова атрактивни, туристически обекти от планините на Тродос.

Едни от най-популярните дестинации за туризъм в планините на Тродос са селата. Интересът на туристите към планинското село се дължи на факта, че всяко такова село е известно със своя специален занаят, който се развива и запазва през поколенията. Едно от тях е Фикарду, малко, почти безлюдно селище в югоизточната част на диапазона Тродос. За неговата красота много туристи и местните жители знаят чрез историческите романи за първите заселници по тези земи още преди 3000 години, като снимки от околностите на селото често се използват във филми като класически пример за представяне миналото на Кипър. Според гръцко предание, във Фикарду живеели само двама души – баща и дъщеря, заедно със своята козичка. Дивата коза се смята за едно от символните животни на Кипър и често се появява в народни предания, използва се в театрални постановки, в народни оперети, в старите кипърски филми и други. Въпреки, че самото село е малко, има музей, ресторант, а дори и офис със собствен кмет и пощенска служба.

В района на Красохория лозарството и винарството са много стар по-минък и имат богата традиция. Прочутото червено сухо вино от тази местност, се произвежда в селата, пръснати в областта. По-известни са селата Омодос, Вуни, Пахна и Арсос, където има заслужаващ внимание малък музей на народните занаяти. Винарски туризъм се осъществява по определените в Закон за туризма на Кипър Маршрут № 3 – в долината на Диаризос, включващ селищата от Пафос, през Ахелея, Куклия, Никоклея, Холетрия, Келокедара, Саламиу, Филуса, Агиос Николаус, Агиос Йоргос, Мамония до Фасула. Маршрут № 4 е прокаран по винарските села на района на Лимасол, през Суни Занакия, Канту, Колоси, Пано Кивидес, Лофу, Вуни, Пера Педи, Мандрия, Като Платрес, Малия, до Авдиму.

За да се усети духа на истинския кипърски живот, село Омодос е мястото, което е предпочитано за туристически посещения. Селото е с тесни улички с кокетни къщи, магазини за сувенири, претъпкани със стъклария, бродерии и национални сладкиши, Музей на кипърския селски живот – всичко това очаква туристите в подножието на Тродос. Основната посока на занаятчийското село Омодос е производството на известното кипърско вино „Марион“, „Херолимо“ и „Линос“. Тук може да се наблюдава процесът на приготвяне на вино и на традиционната ракия, зивания, „огън вода“, получена от грозде. Много известен и посещаван е и Националният музей на освободителната борба. Сбирките са посветени на националноосвободителните борби на Кипър срещу британския колониализъм, известни като борбата ЕОКА. Жителите на селото вземат активно участие и в двете световни войни. По инициатива на селската община музеят е открит през октомври 1960 г.

Село Агрос е разположено близо до областта Питсилия, на източната страна на билото на планината. Там се намират и два високи върха: Мадари 1612 м и Папуда 1554 м. В района се включват около 40 села.

Отличителна черта за селото се счита производството на розова вода, като в околността се намират големи и изключително добре поддържани розови градини. С розовата вода там се приготвят ръчно сладкарски изделия, торти и безалкохолни напитки, както и традиционните ликьор и ракия, които също могат да бъдат закупени в селото. От миналото много добре запазена и работеща е една малка фабрика за производство на розова вода. За туристите се организира обиколка на обновения мини-завод, където могат да наблюдават всички етапи на производството. Освен с флорални води, Агрос е известен и с изобилие от месни продукти. В магазина на „Кафкалия“ се предлага широк асортимент от местни специалитети: „Лунзо“, пушено свинско, предварително отлежало и мариновано с вино с кориандър, „Луканика“, колбаси от свинско месо с традиционни кипърски подправки, „Шиомерс“, също пушени свински ребра, напоени със сос на основата на вино. Там са възможни туристически турове, при които се демонстрира начинът на опушване на месата, останал още от прадедите им, вани с маринатата и други тънкости на готвене на традиционни ястия. Един от най-интересните музеи в Кипър е „Музей Франгулиди“, построен в близост до църквата на Дева Мария в селото. Музеят е основан през 2004 г. в чест на Солон Франгулиди, който е един от най-известните кипърски художници от първото поколение след получаване на Независимостта. Той е считан за пионер-художник и житиеписец (рисува картини и икони по вътрешните стени на църквата). Неговата работа е едновременно с религиозна и с художествена стойност. Той е художник, който е възстановил и дал нов живот на всички икони от X–XIII век, съхраняващи се в църквата. Сградата на музея е подарена на църквата. Средствата за изграждането на този музей са дошли от дарения и заеми. На около 3 км от селото се намира прочутата църква „Ставрос ту Аязмати“ със стенописи, датиращи от втората половина на XV век.

В село Арсос се намира Музей на народното творчество и народно наследство. Основан е през 1997 г. и се помещава в реновирана сграда от XVIII век, която също е и паметник на културата от ниво II. В музея са изложени стари традиционни кипърски мебели за дома, работни инструменти, като например лозарски плуг от XVIII век и други, свързани с лозарството. Посетителите могат да видят и първите спиртоварни за производството на най-известната кипърска напитка „Зивания“. Интерес представляват още традиционните камина, готварска печка, венециански огледала, медни и глинени съдове и дърворезбовани скринове. Сградата на музея е идеално място за провеждане на различни изложения като живопис и фотография, народни сватби и други културни събития, пресъздаващи традициите на кипърския народ.

В село Киперунта, наричано още селото на Светия кръст, се намира църковен музей със забележителни стенописи, датирани към 1521 г. и ценна колекция от икони, сред които се откроява иконата на Света Марина от XIII век. Наблизо е и параклиса „Свети Теодор“ с икона на Светата Богородица от XIII век и икона на Свети Николай – Чудотворец от XIV век. На Кръстовден там се провеждат народни тържества и курбан.

В село Калопанайотис историческа стойност има Къщата-музей на Лорънс, който е бил епископ на Кирения до 1821 г. Домът е ремонтиран, запазен е оригиналният му характер и днес е превърнат в културен център и красиво място за организиране на конференции.

В долината Солеа са известните курортни селища Галата и Какопетрия, с много добри хотели и ресторанти. Съхранена е голяма част от старата народна архитектура. И двете села са известни с византийските си църкви. Какопетрия е признато както от туристите, така и жителите на острова за най-развитото село. То привлича много чужди туристи и граждани на Никозия в края на седмицата, за да се разхладят в сенчестите зони от натрапчивата горещина на столицата. За посетителите на селото се предлага пълна гама от услуги и релаксация: кафенета, хотели и ресторанти. Най-популярното ястие на селото е речната пъстърва, приготвена в сос. В центъра на селото се намира „Лошият камък“. Според древна легенда, двойката, която желае да влезе в брачната връзка, трябва да има три обещания пред камъка в знак на съгласие, да се обиколи три пъти камъка и който не го изпълни, след това пада мъртъв. Имало е случаи на внезапна смърт до него и така той е наречен от местните хора „лош“. В посока на изток, по калдъръмените улички се достига и до друг интересен обект – това е византийска църква от XI век, с името на „Агиос Николаос“ или „Свети Николай“.

Селата Пано Платрес и Като Платрес се намират на малко разстояние едно от друго и са разположени по протежение на главния път за Тродос при 1100 м височина. Това е мястото, където британците първо построяват планински курорт, който е в основата на развитието на това направление в областта на туризма. Първоначално курортът е построен с цел отдых на местните власти, но след напускането на британците от острова, мястото е посещавано предимно от елита от Близкия изток. Сега почивка в селата могат да си позволят всички, но при предварителна резервация от поне 8–10 месеца.

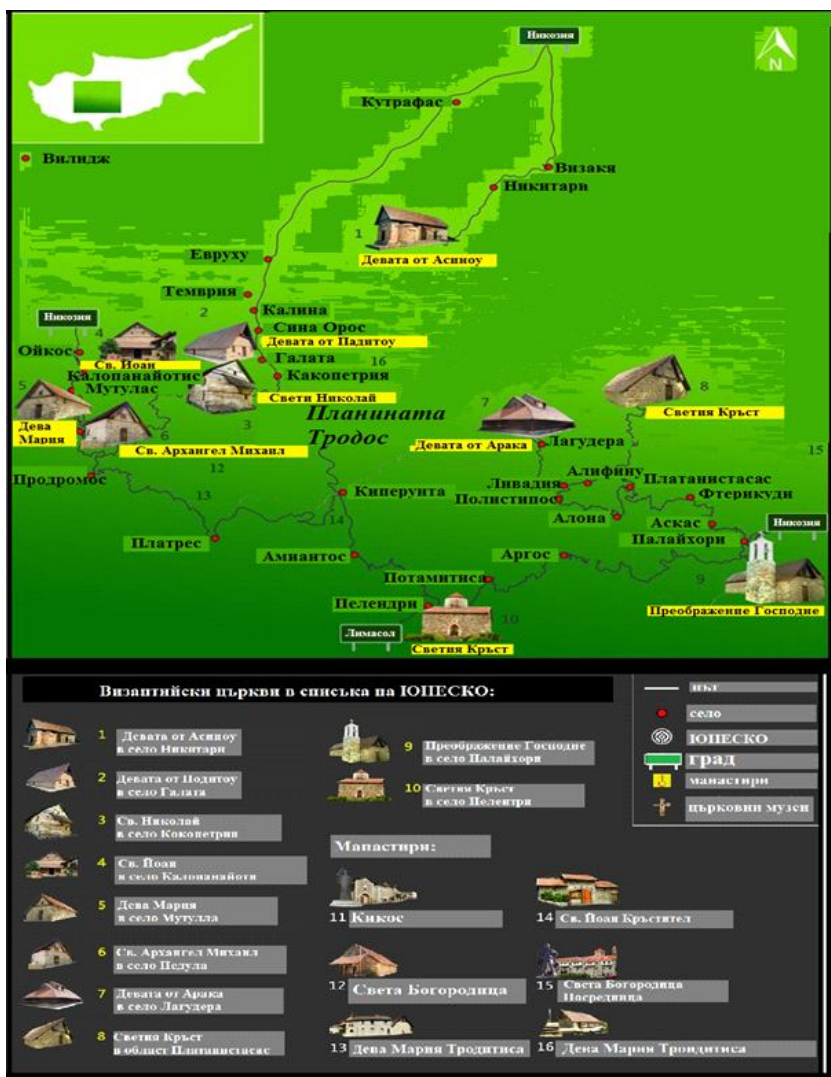
Кипърското село Педулас, стана световно известно благодарение на големите си черешови градини, които са особено красиви по време на цъфтежа им през месец май, когато привличат любители на фотографията. В това село има много исторически обекти, останки от крепости, от византийски и римски църкви и параклиси, които са включени в списъка на ЮНЕСКО, както и хотели и ресторанти в национален стил.

Село Лефкара едва ли може да се нарече планинско, защото се намира в долина, в подножието на Тродос. То е известно с това, че тук под ръцете на сръчни майстори векове наред се изработват известните кипърски дантели, чиито техники се коренят още от периода на венецианското присъствие на острова.

Село Луварас е 28 км северно от Лимасол, в южната част на планинската верига. В него се намира малката църква „Свети Мамас“, построена през 1455 г. Тя е богато украсена със стенописи, носещи подписа на Филип Коули.

Девет църкви и един манастир в списъка на световното наследство на ЮНЕСКО се намират в района на планинските села (Фиг. 1): „Свети Николай“ в село Какопетрия, „Панагия ту Арак“ в село Лагудера, „Панагия Фориотиса“ в село Никитари, „Панагия Елеуси“ в село Галата, „Панагия ту Мутулла“ в село Мутулас, „Архангел Михаил“ в село Педулас, църквата на „Светия кръст“ в село Платанистаса, „Светия кръст“ в село Пелендри, „Преображение на Спасителя Господен“ в село Палиохори, манастир „Св. Йоан – Кръстител“ в село Калопанайотис.

Фиг. 1. Обекти към ЮНЕСКО от района на планината Тродос

Източник: по данни от Министерство на туризма на Р Кипър, 2017 г.

В манастира се пази икона на „Света Богорица“ от XII век, а през 1997 г. получава европейската награда „Europa Nostra“ за успешното възстановяване и опазване на културно-историческото наследство.

Планината Тродос е скътала в полите си един от най-богатите и най-известните манастири в Кипър и на Балканите, Кикос. Метохът се основава около края на XI век от византийския император Алексий Първи Комнин. Манастирът се намира на надморска височина от около 1140 м на запад по планинската верига на Тродос. Историята на манастира се свързва с легендата, според която в пещера на планината Кикос живеел един стар отшелник на име Исая. Ето как я представят жителите на селото: „Един ден византийският управител на Кипър Мануел Вутомитис, който прекарвал почивките си в село Маратаса, отишъл на лов в гората. На връщане се загубил, не могъл да намери пътя към дома и се натъкнал на Исая. Помолил го да му покаже пътя, но отшелникът не му отговорил. Разгневен от такова поведение, Мануел ударил отшелника Исая. Малко по-късно областният управител се върнал в Никозия, където най-неочаквано се разболял от неизлечима болест, вид парализа. Докато бил в това мъчително и болезнено състояние, управителят си припомнил за отшелника, отишъл отново при него, извинил се и го помолил да се моли на Бог за възстановяването му. Правдивите молитви на Исая били чути и Мануел скоро оздравял. А Бог се явил на отшелника и му разказал какво се е случило с областния управител, като го посъветвал да поиска от Мануел иконата на Дева Мария, намираща се в императорския дворец в Константинопол. Като чул това, Мануел се натъжил, защото мислел, че е невъзможно да получи тази икона. Тогава Исая му казал, че такава е божествената воля и му предложил двамата да отидат в Константинопол. Дълго време след пристигането си в столицата управителят не се осмелявал да се яви пред императора и да го помоли за иконата. Отпратил Исая обратно в Кипър с други икони и церемониални украси, като го уверил, че ще се срещне с императора. Малко след това дъщерята на императора се разболява от същата болест, от която се изцелил Мануел. Използвайки момента, управителят отишъл при император Алексий Комнин и му разказал за отшелник Исая и за това, което се случило с него. Уверил го, че дъщеря му веднага ще се излекува, ако той се съгласи да изпрати иконата за Кипър. Императорът, като не виждал друг изход, се съгласил и дъщеря му скоро оздравяла. Той обаче не искал да се раздели с иконата, затова повикал най-добрите художници на Империята и те направили точно копие, за да го изпратят в Кипър. През нощта на императора се явила насън Дева Мария и му казала, че би искала да види оригиналната икона в Кипър, а копието той да запази за себе си. И на следващия ден иконата на Дева Мария отплувала с кораб за Кипър, където Исая я чакал. По време на шествието от крайбрежието към планините на Тродос дърветата навеждали клони в знак на гостоприемство и уважение към светата икона“.

Малко след прехвърлянето на иконата на острова, императорът наредил да се построи църква и манастир в планината, където се намира светата реликва. Тъй като манастирът е основан от императорския указ и финансиран от император Алексей Комнин, той получава епитета „царски“ (ВбуйлийЮ). След пожара, който избухнал през 1365 г., манастирът е възстановен, но този път е направен от дърво и камък. През 1541 г. манастирът отново е опожарен и е възстановен изцяло от камък. След това през 1745 г. е разширен. Тъй като е посветен на Божията Майка, манастирът организира свои религиозни празници на 8 септември (Рождество Богородично) и на 15 август (Успение Богородично). Камбанарията е построена много по-късно, през 1882 г., като в периода на османското владичество биенето на камбаните е забранено за християните. Камбанарията има 6 камбани, най-голямата от които се прави в Русия, с тегло от 1 280 кг. Кикос манастир днес е един от най-ярките и най-почитаните манастири на острова с хиляди поклонници, които се стичат целогодишно от всички краища на острова, за да се поклонят на свещеното изображение на Богородица от Кикос. През 1926 г. се отбелязва първото изкачване пеша до манастира на Макариус, който по-късно става архиепископ на църквата на Кипър и първи президент на страната. През 1974 г. в Кикос са намерили убежище от преследването на турците архиепископът и негови близки съратници, а части от сградата са били повредени или напълно унищожени от танковите атаки. След смъртта на президента, признат за национален герой, той е погребан на 2 км от манастира и гробът му е много популярно място за посещение на туристи и поклонници, грижливо пазен от почетен караул през цялото денонощие. През 1986 г. се основава изследователски център към манастира, където има архив и богата библиотека. Според решение на Синода през 1995 г. е открит музей. Днес манастирът се обитава от около 2014 души, които живеят в 25 манастирски постройки. Сградите на манастирския комплекс принадлежат към различни епохи. В центъра се намира храмът, с вградени около него различни сгради: домът на игумена на манастира, катедрална зала, монашески килии, библиотека, музей, приемни зали и др. В централната част е изграден голям павиран двор с кладенец. Първоначално двата храма и другите сгради на манастира са построени от здрав дървен материал, докаран от близката пафоска гора. Повечето мозайки и фрески, които украсяват манастира, са били създадени през 1991–1993 г. от кипърските братя художници Кепола, както и други художници от Гърция и Румъния. В продължение на векове местните жители почитат иконата на Божията майка, наречена Кикотисса. Тя служи като модел за много други икони, изобразяващи Дева Мария в православния свят. През 1795 г. иконата е украсена със сребърна рамка, която покрива изцяло образа ѝ, и оттогава никой не я е виждал. Музеят е уникално хранилище на културата и историята на Кипър. От откриването му до сега е отворен всеки ден за туристи и поклонници. Експозицията на музея разполага с няколко зали с произведения

на християнското изкуство. Неговите експонати са икони, бродерии, ръкописи, дърворезба, свети мощи, дрехи и други подобни вещи, изложени като част от историята на манастира. Голяма колекция от антики от различни периоди и произведения на изкуството въвежда посетителите в историята на остров Кипър. Прегледът на съкровищата на манастира е придружен от византийска музика и подходящо осветление. Подовите на музейните пространства са покрити с гранитогрес от различни цветове и мрамор, а таваните са облицовани с орех, с резбовани дървени и позлатени декорации.

Центърът за изследвания към манастира е основан през 1986 г. от игумена на Никифорос. Целта на Центъра е да популяризира научните изследвания и опазването на културното наследство и историческата памет на Кипър. Помещава се в старите сгради на манастира и включва библиотека и аула. Изследователите от Центъра работят върху изследване на богатия архив на манастира и събирането на непубликувани архивни материали от библиотеки и архиви не само от Кипър, но и от чужбина. Центърът има забележителна издателска дейност. Въведена е съвременна система за електронно записване на гръцката литература и гръцки език, както и на всякакви материали от древността до днес. Разработена е и база данни с този материал.

Манастирът „Троодитисса“ заема видно място сред кипърските манастири, не само със своята забележителна природна красота, но също така и заради богатството от рисувани произведения на изкуството, съхранили се в него. Построен е на по-високо място от всички манастири на острова, на 1370 м надморска височина в прегръдката на Тродос. В основата му е пещерата-светилище с иконата на Дева Мария. Този свят храм е изгорен от турските нашественици през 1585 г. По-късно са построени новата църква на Светата Дева, където в резбована рамка се пази чудотворна икона. В близост са къщите за гости.

В района на Платрес, край селата се намират група от неголеми, но много живописни водопади – Каледония, Хантара и Милометрис. Всички туристите, които посещават селото, изминават пеша маршрута до тези красиви природни места с приятен планински бриз. Историята разказва, че името на водопада Каледония е дал един пътешественик от Шотландия, който се разхождал из тези места. Маршрутът до водопада не е труден за неопитни туристи, защото по планинските пътеки има упътващи знаци, пейки за отдых, беседки, а приблизителната дължина на пътя от Платрес е около 2 км. Преминава се и на три пъти през плитка река, която понякога през лятото пресъхва. Миломерис е най-високият водопад в Кипър, в посока на запад, към село. Местните хора вярват, че получава името си в далечното минало от мелницата, която е в непосредствена близост. За да се стигне до водопада, трябва да се следва пешеходния маршрут, но може да се пътува и с автомобил. Единият вариант по пешеходния маршрут е с начало църквата на село Фанеромени и дължина

на пътеката от около 1200 м, а другият – през Пано Платрес в посока към село Мониатис, към Лимасол. Най-красивият и живописен водопад на острова е Хантара. Състои се от каскада с пад от 8 м височина. Има изградена площадка, която предлага на туристите живописна гледка към красотата на околната природа. До него може да се достигне от село Фини, както пеша, така и с автомобил, а пътят е с дължина от 1,5 км. Това село е известно с грънчарските си занаяти и с приготвянето на традиционния кипърски локум.

Въпреки прекрасните природни дадености, за последните 10 години районът се обезлюдява и разчита основно на туризъм. Много местни къщи са превърнати в хотели, създадени са местни винарни, места за пикник, пътеки за туризъм, площадки за наблюдения, винени маршрути и др. Но това, което продължава да привлича туристите натам, са „завещаните“ културно-исторически паметници, които връщат посетителите на страната към античността, към гръцката митология и към способността на човек да гради такива величествени **чудеса на историята и архитектурата**. Съхранените древни артефакти са пръснати по цялата територия на страната и ежегодно са посещавани от повече от 3 млн. Туристи.

Съчетанието от палми, руини, море и планини дава усещането, че **Република Кипър на практика е един мултифункционален остров, където всеки може да намери своето кътче за отмора.**

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

<http://www.mfa.gov.cy/mfa/embassies/embassy_sofia.nsf/ecs21_bg/ecs21_bg> (11.07.2017) – Посолство на Република България в Кипър.

<<http://www.touristmaker.bg/cyprus/>> (18.07.2017) – *Cyprus* is an incredibly beautiful island, located among the water sheet of the Eastern Mediterranean.

<<http://www.info@offshore-pro.info>> (17.07.2017) – *Offshore* Companies and Banking by the Pros. *Offshore Pro* helps entrepreneurs protect and grow their assets with safe, confidential and affordable *offshore* business and banking solutions.

<<http://www.odyssey.com.cy>> (17.07.2017) – Агенция за пътувания и туризъм.

<<http://www.arssosvillage.com>> (19.07.2017) – The village of Arsos is one of the biggest wine producing villages in Cyprus.

<www.kakopetriavillage.com> (18.07.2017) – Kakopetria is located south-west of the capital Nicosia and it is built upon the foothill of the Troodos Mountain -specifically in the north side of the mountain range.

<www.visitcyprus.com/index.php/el/.../item/460-arsos-village> (19.07.2017) – Located in the Lemesos district, the picturesque village of Arsos is built on the slopes of Laona mountain.

